

הלכות בין המצרים - חלק ג

מבוסס על קיצור שלחן ערוך סימן קכא - קכד

דיני תענית ציבור

1. מצות עשה מדברי הנביאים להתענות בימים שארעו צרות לאבותינו. ותכלית התענית היא, כדי לעזרר את הלבבות לפקח על דרכי התשובה, ותהי זאת זכרון למעשינו הרעים, ומעש אבותינו שהיו כמעשינו עתה, עד שגרים להם ולנו אותן הצרות. ולכן חיב כל איש לשום אל-לבו באותן הימים ולפשפש במעשיו ולשוב מהו. כי אין העקר בתענית, כמו שנאמר באנשי נינוה, וירא הא-להים את-מעשיהם ואמרו רבותינו זכרונם לברכה, וירא את שקם ואת תעניתם לא נאמר, אלא וירא הא-להים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה.
2. ואלו הן הימים: שלשה בתשרי (צום גדליה), עשרה בטבת, שבעה עשר בתמוז, ותשעה באב (ועוד יש תענית צבור בי"ג אדר, תענית אסתר).
3. בעשרה בטבת, סמך מלך בבל, נבוכדנצר הרשע על יושלים והביאה במצור ובמצוק, ומזה נמשך החרבן.
4. בשבעה עשר בתמוז ארעו חמש צרות, נשתברו הלוחות, ונתבטל קרבן התמיד, והבקעה העיר, ושרף אפוסטומוס הרשע את התורה, והעמד צלם בהיכל על ידי רשעי ישראל, וזה גרם חרבנו וגליונתנו.
5. בתשעה באב נגזר על אבותינו שבמדבר שלא יכנסו לארץ ישראל, כי אז חזרו המרגלים, ובכו ישראל בכיה של חנם, ונקבע לבכיה לדורות. ובו ביום היה החרבן הגדול שנחרב בו בית-המקדש הראשון וגם השני, ונלפדה העיר ביתר, שהיתה עיר גדולה, והיו בה אלפים ורבות מישראל. ובו ביום חרש טורנוסרופוס את ההיכל ואת סביביו, ונתקיים הפסוק ציון שדה תחרש.
6. יש חלוק בין שלש תעניות הראשונות לתשעה באב.
 - א. בשלש תעניות הראשונות אוכלים בלילה שלפניהן עד שיעלה עמוד השחר, ובתשעה באב צריכין להפסיק מבעוד יום שלפניו.

הלכות בין המצרים – חלק ג

ב. שלש תעניות הראשונות, מתרות ברחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה. ובתשעה באב, אסורים בכלם.

ג. בהתעניות הראשונות, חולה, אף על פי שאין בו סכנה, לא יתענה. ומכל מקום אף מי שמתר לו לאכל, לא יתענג את עצמו, אלא יאכל מה שהוא צריך לבריאות גופו.

7. אסור בתענית צבור לרחוץ פיו במים בשחרית, או לטעם המאכל, אפלו אם יפלו.

8. הקטנים, אף על פי שאינם חייבים להתענות, אם יש בהם דעת להתאבל, ראוי לחנכם לשעות.

דיני הימים שבין שבעה עשר בתמוז עד ט' באב

9. כיון שבשבעה עשר בתמוז התחילו צרות החרבן, לכן נוהגין קצת אבלות מיום זה עד אחר תשעה באב. תקופה זו נקראת ימי המצרים על שם הפסוק במגלת איכה "כל רדפיה השיגוה בין המצרים".

10. אין נושאים נשים, אבל לעשות שדוכין, אפלו בסעודה, מתר עד ראש חודש אב.

11. נוהגין לא להאזין למוסיקה בימים אלו.

12. נוהגין לא לברך שהחינו בימים אלו. ועל פרי, יש להקל לברך שהחינו בשבת, או אפלו בחל, אם לא ימצא פרי זה לאחר תשעה באב.

13. וכן נוהגין שאין מסתפרין בימים אלו, לא שערות הראש ולא שערות הזקן ולא כל שער שבגופו.

קציצת הצפרנים, אין לאסור, רק בשבוע שחל בו תשעה באב.

הלכות בין המצרים - חלק ג

דיני הימים שבין ר"ח אב לתשעה באב

14. משנכנס אב, ממעטין בשמחה.

15. מנהג בכל ישראל שלא לאכל בשר ושלא לשתות יין בתשעת ימים שמן ראש- חדש עד לאחר תשעה באב, ואסור אפלו בתבשיל שנתבשל בו בשר או שיש בו שמן. ואפלו בשר עוף, אסור.

16. מי שמאכלי חלב מזיקין לו יכול לאכל בשר עוף. ולצרוך חולה, הכל מתר. ובסעודת מצוה, כגון מילה ופדיון הבן, וסיום מסכתא גם כן, מתרין בבשר ויין.

17. כוס של הבדלה במוצאי שבת, אם יש תינוק שישתה רב הכוס, נותנין לו. ואם לאו, יכול המבדיל בעצמו לשתות.

18. אין מכבסין בתשעה ימים אלו. ואפלו חלוק או בגד שאינו רוצה לקבשו עד אחר התענית.

19. אסור בתשעה ימים אלו לקבוש המכבסין מקדם אלא אם לבשן קודם. רק לכבוד שבת יש להתיר, וכן להציע על השלחנות לבנים, ולהחליף מטפחות הידים ומגבות, כדרך שעושין בשאר שבתות.

20. וכן אין עושין בגדים חדשים, או מנעלים חדשים, אפלו על ידי אמן אינו יהודי.

21. אין רוחצים כל גופו במים חמים בתשעה ימים אלו. ויש אוסרים לרוחץ כל גופו אפלו במים קרים אם אין צורך לכך. אך לרפואה מתרים לרוחץ אפלו במים חמים. וכן מי שסובל מזיעה, מתר לו לרוחץ במים קרים, כי אין הוא מתרחץ לתענוג.

22. ראש חדש אב שחל בערב שבת, מי שרגיל לרוחץ בחמים בכל ערב שבת, מתר גם עתה לרוחץ אפלו בחמים. אבל בערב שבת חזון, אסור לרוחץ בחמין אפלו למי שרגיל בכך, כי אם פניו ידו ורגליו.

הלכות בין המצרים - חלק ג

דיני ערב תשעה באב

23. ערב תשעה באב אחרי מנחה, סמוך לערב, יושבין על הארץ ואין צריכים לחלץ המנעלים. ואוכלים רק פת עם ביצה מבשלת קשה וקרה. וטובלין קצת פת באפר ואוכלים. וצריך לזהר להפסיק מבעוד יום.

24. אם מפסיק לאכל בעוד יום גדול ודעתו לאכל או לשנות אחר כך, צריך שיתנה קדם ברכת המזון שאינו מקבל עליו עדן את התענית.

25. בין השמשות אסור בכל מה שאסור בתשעה באב, ולכן צריכים לחלץ את המנעלים קדם בין השמשות.

דברים האסורים בתשעה באב

26. דברי תורה משמחין את הלב, שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב. ולכן אסור בתשעה באב ללמד תורה, כי אם בדברים שמעציבים את לבו.

27. בתשעה באב אסורים ברחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה.

28. רחיצה, אסורה בין במים חמים בין במים קרים. ואפלו להושיט אצבעו לתוך מים, אסור.

29. רחיצה שלא לתענוג, מתר. ולכן רוחץ ידיו בשחרית, ויזהר שלא ירחץ רק אצבעותיו, שזהו עקר הרחיצה בשחרית, מפני שרוח רעה שורה על האצבעות. וכן אם היו ידיו מלכלכות בטיט וכדומה, מתר לרחוץ במקום המלכלך. וכן כשעושה צרכיו, מתר לרחוץ ידיו קצת כדרך תמיד. וכן לתפלת מנחה, ירחץ אצבעותיו.

30. נשים המבשלות וצריכות להדיח המאכלים, מתרות. שאינן מתפונות לרחיצה.

הלכות בין המצרים – חלק ג

31. סיכה גם כן אינה אסורה אלא של תענוג, ומי שיש לו צורך לרפואה מתר לסוד.

32. נעילת הסנדל, אינה אסורה אלא של עור. אבל של בגד וכדומה מתר.

33. אסור לשאול בשלום חברו בתשעה באב. ואפלו לומר: בוקר טוב וכיוצא בו אסור. ואם עם הארץ או אינו יהודי שואליו בשלום, משיב בשפה רפה שלא יקפידו עליו. וכן אסור לשלוח מתנה לחברו, שיהו בכלל שאילת שלום.

34. לא יטיל בשוק, שלא יבוא לידי שחוק ושמחה.

35. נוהגין שאין יושבין על ספסל לא בלילה ולא ביום עד לאחר הצהרים, כי אם על הארץ, ולאחר הצהרים מתרין. אבל שאר דברים האסורים, אסורים עד צאת הכוכבים.

דיני ליל תשעה באב

36. ערבית, נכנסין לבית הכנסת, וצריכים לחלץ את המנעלים קודם בין השמשות. ואחר תפלת שמנה עשרה יושבים לארץ, ומדליקין קצת נרות. ואומרים איכה וקינוח בנחת ודרך בכי. ואחר כך אומרים ואתה קדוש וקדוש שלם בלא תתקבל, לפי שאמר באיכה, שתם תפלת. וכן למחר בשחרית מדליגין תתקבל עד למנחה.

37. יש לאדם להצטער בענין משכבו, שאם רגיל לשכב על ב' פרים, ישכב עתה על אחד. ויש נוהגין לשכב בליל תשעה באב על הארץ.

הלכות בין המצרים - חלק ג

דיני יום תשעה באב

38. בשחרית אין מניחין תפלין, משום דתפלין נקראים פאר. וגם אין לובשים טלית גדול, אלא לובשין טלית-קטן בלא ברכה.

39. אין אומרים לא תחנון ולא א-ל ארך אפים משום שנקרא מועד. ויושבים על הארץ ואומרים קינות, ויש להאריך בהן עד סמוך לצהרים.

40. אחר קד אומרים אשרי, ואין אומרים למנצח, אלא ובא לציון גוי, ומדלגין את הפסוק ואני זאת וגו' לפי שהיה נראה במקיים ברית על הקינות. ואין אומרים לא שיר היחוד ולא שיר של יום ולא פטום הקטרת. ונכון שכל אחד יקרא אחר קד מגלת איכה.

41. במנחה מניחין טלית ותפלין בברכות, ואומרים שיר של יום ושאר הדברים שחסרו בשחרית. אומרים נחם בברכת ולירושלים, ואם שכחו שם, אומרו אחר ענו. ולא יסיים ברוך מנחם וכו', אלא כי אתה שומע וכו'.

דיני מוצאי תשעה באב

42. ביום העשירי נשרף רבו של ההיכל, לפיכך אנו מחמירין שלא לאכל בשר ושלא לשתות יין בליל י' ולא ביום י' עד חצות היום, כי אם בסעודת מצוה. וכן אין לברך שהחנינו. גם אין לרחוץ ולא להסתפר ולכבס עד חצות יום י'.

דברי חז"ל בעניני החורבן

א. רבי שמעון בן גמליאל אומר כל האכל ושותה בתשעה באב כאילו אכל

ושותה ביום הכפורים רבי עקיבא אומר כל העושה מלאכה בתשעה באב אינו

רואה סימן ברכה לעולם וְחַכְמִים אומרים כל העושה מלאכה בתשעה באב ואינו

מתאבל על ירושלים אינו רוֹאֵה בְּשִׂמְחָתָהּ שְׁנֵאמַר שְׂמֵחוּ אֵת יְרוּשָׁלַיִם וְגָלוּ בָּהּ כֹּל

אוהביה שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה מכאן אמרו כל המתאבל על

ירושלים זוכה ורוֹאֵה בְּשִׂמְחָתָהּ וְשֵׂאִינוּ מֵתֵאבֵל עַל יְרוּשָׁלַיִם אִינוּ רוֹאֵה בְּשִׂמְחָתָהּ

(תענית ל:)

ב. מקדש ראשון מפני מה חרב? מפני שלשה דברים שהיו בו עבודה זרה וגלוי

ערויות ושפיכות דמים ... אבל מקדש שני שהיו עוסקים בתורה ובמצוות וגמילות

חסדים מפני מה חרב? מפני שהיתה בו שנאת חנם. ללמדך ששקולה שנאת חנם

כנגד שלש עבירות עבודה זרה גלוי ערויות ושפיכות דמים. ... שאלו את רבי

אליעזר ראשונים גדולים או אחרונים גדולים? אמר להם תנו עיניכם בבירה

(בבית המקדש) (יומא ט:)

דברי חז"ל בעניני החורבן

ג. אקמץא ובר קמץא חרוב ירושלים: דהווא גברא דרחמיה קמץא, ובעל דבביה בר

קמץא. עבד סעודתא, אמר ליה לשמעיה זיל איתי לי קמץא, אזל איתי ליה בר קמץא.

אתא, אשכחיה דהוה יתיב, אמר ליה: מכדי הווא גברא בעל דבבא דהווא גברא הוא!

מאי בעית הכא? קום פוק! אמר ליה: הואיל ואתאי שבקן ויהיבנא לך דמי מה דאכילנא

ושתינא. אמר ליה לא, אמר ליה יהיבנא לך דמי פלגא דסעודתך, אמר ליה לא, אמר

ליה יהיבנא לך דמי פלה סעודתך, אמר ליה לא. נקטיה בידיה ואוקמיה ואפקיה. אמר

הואיל והוה יתבי רבנן ולא מחו ביה, שמע מנה קא ניחא להו! איזיל אכול בהו קורצא בי

מלפא. אזל אמר ליה לקיסר: מרדו בך יהודאי! אמר ליה מי יימר? אמר ליה שדר להו

קורבנא חזית אי מקרבין ליה. אזל שדר בידיה עגלא תלתא. בהדי דקאתי שדא ביה

מומא בניב שפתים, ואמרי לה בדוקין שבעין, דוכתא דלדין הוה מומא ולדידהו לאו

מומא הוא. סבור רבנן לקרביה משום שלום מלכות. אמר להו רבי זכריה בן אבוקולס

יאמרו בעלי מומין קריבין לגבי מזבח! סבור למיקטליה דלא ליזיל ולימא, אמר להו רבי

זכריה יאמרו מטיל מום בקדשים יהרג! אמר רבי יוחנן ענותנותו של רבי זכריה בן

אבוקולס תחריבה את ביתנו ושרפה את היכלנו והגליתנו מארצנו (גטין נה:נו).